dioramics

a **wide open windows** production

dioramics

Ton Haarmans

https://wideopenwindows.be

Colophon

dioramics

Written and designed by Ton Haarmans.

Typesetting, photo editing and layout created in Affinity 3.

© 2026 Ton Haarmans. All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means without prior written permission from the author.

First edition: 2026

Contemporary text-assistance tools were used during the writing process to maintain clarity and coherence; the content, direction, and all decisions remain entirely the author’s own.

Inhoud

Vooraf 6

Wat is dit allemaal? 9

Nattigheid 13

En nu even ernstig 17

En de rest is geschiedenis 20

Science! 20

Rebellie 21

Ik zie ze vliegen 23

Bewustzijn in laagjes 24

De Big Picture 27

Postmodernisme 28

De mystici 28

Sannyas 29

De satsang show 31

Leven zonder hoofd 32

Het einde van ‘spiritualiteit’ 33

De afrekening 34

Dioramics 36

Vooraf

Ik wil iets onderzoeken. Iets wat zo vanzelfsprekend is dat we er nauwelijks bij stilstaan: dat we voortdurend in een *wereld* leven. Of beter gezegd, in allerlei werelden, die verschijnen, veranderen, in elkaar overlopen en weer verdwijnen.

Ik noem ze leefwerelden.

En ik noem deze manier van kijken *Dioramics*.

Hoe dat precies zit, probeer ik al schrijvend te ontdekken. Daarbij dwaal ik nogal eens af. Van een herinnering naar een filosofische gedachte, van een overtuiging naar een twijfel, van iets heel ernstigs naar iets volkomen onbenulligs.

Dat hoort erbij, inclusief mogelijke verwarring.

Ik weet zelf ook niet altijd waar ik terechtkom.

Welkom.

Vragen die je je kunt stellen bij het lezen van dit werk:

In welke wereld leef ik eigenlijk? Welke vanzelfsprekendheden bepalen mijn werkelijkheid? En hoe vanzelfsprekend zijn die werkelijk?

Wat is dit allemaal?

Stel je het volgende voor: je bent in een natuurhistorisch museum en je kijkt naar een ruimte waarin zich voorhistorische dieren bevinden in hun natuurlijke omgeving. Een *diorama*. Levensecht. Je waant je in een tijdperk miljoenen jaren geleden. Op de achtergrond bergen. In een dal op de voorgrond graast een kudde vreemde, enorm grote herbivoren. Het is er stil, maar je kunt water horen ruisen en er waait een wind door het struikgewas. Het ruikt er vreemd.

En dan ben je op straat. In de regen. Het is nacht. Er hangt een soort dreiging in de lucht. Je wilt naar huis en je bent al uren bezig om thuis te komen. Je gaat weer een andere straat in en denkt iets bekends te zien. Maar het klopt niet. Weer een straat en weer één. Het lukt maar niet. Je kunt je huis niet vinden.

Angstig wakker worden in je bed. Je kijkt om je heen. Ja, dit is gewoon je slaapkamer. Heel normaal. De poster aan de muur, de

kleerkast, het half open raam. Het gekras van vogels buiten. Het is licht aan het worden en tijd om op te staan.

Drie werelden. Drie volkomen verschillende werkelijkheden. In elk ervan bevond je je ergens, zag je iets, hoorde je geluiden en wist je min of meer wat er aan de hand was.

Maar wat veranderde er eigenlijk toen je van de ene wereld in de andere terechtkwam?

En misschien nog belangrijker: wat bleef hetzelfde?

Vragen.

Normaal vraag je je niet af wat het allemaal voorstelt. Weet je veel, je doet gewoon je ding…

Ik stap de nacht in en kijk omhoog: het is bijzonder helder en ik zie al die *f*cking* sterren! JEZUS!

Er loopt een miertje over mijn hand. Het heeft zes pootjes, een lijf, ogen. Het beweegt en gaat zijn weg. En ik denk: *het miertje is samengesteld uit ontelbaar veel cellen die allemaal samen dit wezen doen leven, net als ik.*

Ik zou het makkelijk kunnen doen stoppen met bewegen.

...

Hier zijn, bewust zijn.

Ik voel nattigheid.

Ja, okay, het is wel goed zo. Ik heb honger en ga een boterham maken.

Nattigheid

Nattigheid dus. Waterkanonnen en traangas. Citroensap doen op een doek die je voor je gezicht moet houden, heb ik ergens gelezen. De politie-agent te paard slaat wild om zich heen op het opengebroken Waterlooplein.

Het lawaai, al het geweld. Enorm beangstigend, maar ook opwindend! Een oorlogsgebied. Heb ik dit gewild?

Geen Woning, Geen Kroning!

Dit-is-het-begin, wij gaan door met de strijd!

En ik had feitelijk een woning. Maar ik moet solidair zijn!

Dat gevoel van saamhorigheid, dat gevoel van gelijk hebben, de kameraadschap.

De juiste en meest avantgardistische ideologie belichamen. Dat is belangrijk.

De buttons, het blowen.

Ik ben een arrogante salon-anarchist.

Het geheime neerkijken op het klootjesvolk, de domme massa. Ik heb stiekem meer begrip voor de kapitalisten.

Vriend en vijand. Zo dichtbij.

Ik zou nu kunnen babbelen over die Indiase goeroe die mij het licht liet zien.

Ik zou het ook kunnen hebben over die groep postmoderne mannen die het werk van Klaus Theweleit bespreken. Iets met mannelijkheid en fascisme. Ik snap niets van waar mijn medestudenten het over hebben. Ik voel me dom. Dat weet ik nog wel.

Er zijn zoveel dingen waar ik het over zou kunnen hebben. Vaderschap. Het leven in een woongroep. Verliefdheden.

Allemaal belevingen.

Beleving. Een prachtig woord waar ik nog geen Engelse vertaling voor gevonden heb.

Nee, dit wordt geen autobiografie.

Ik wil laten zien hoe uit al dat meemaken een bepaalde kijk op het bestaan is gegroeid. De vragen, de interpretaties, de overtuigingen, het twijfelen aan het eigen gelijk en het gelijk van anderen.

Wat blijft er over? Hoe komen deze zinnen tot stand?

Schrijven als een ontdekkingstocht door mijn eigen beleving, wat zelf weer een beleving is. Er is alleen maar dit: (deze) beleving. *Zeg ik*. Dat is iets wat ik geleerd heb van de non-dualisten.

Goed, wat non-dualisme is en niet is zal nog wel ter sprake komen. Indien niet, dan is er altijd wel het Internet en Artificiële Intelligentie die je dit haarfijn kunnen uitleggen - of juist in de war brengen. Kan ook. Alvast dit: non-dualisme is onzin. Dualisme ook. Alle -ismen zijn

onzin. Of beter: alle -ismen, inclusief dit schrijfsel, bestaan louter uit hun eigen gelijk. Maar dat wist je toch al? Tuurlijk.

Woorden. Begrippen. Begrijpen die iets? Ze wijzen naar elkaar. Kijk maar in het woordenboek. Nee, dat is flauw, *woorden krijgen niet uitsluitend betekenis doordat ze naar andere woorden verwijzen. Ze functioneren ook door gebruik, lichamelijke ervaring, sociale context en gedeelde praktijken.*

Woorden (alweer) gezegd door een AI. Wat weet die veel.

Woorden zijn een deel van beleving. Maar niet noodzakelijk.

Er wordt hoe dan ook iets overgebracht. Woorden zijn wonderen. Ze zijn onbegrijpelijk. Begrijp je dat? En wie begrijpt er dan? Begrijp je DAT?

Ik voel weer nattigheid. Ik vertrouw mezelf voor geen cent.

Weet je, ik kan prachtige verhalen vertellen, overtuigende redeneringen opbouwen en mezelf zelfs wijsmaken dat ik iets fundamenteels heb ontdekt. Maar waarom zou ik mezelf geloven?

En nu even ernstig

Ik wil niet blijven doorgaan met anekdotes en slimme zinnetjes. Daarvoor heb je misschien niet dit boek gekozen. Stel: je vond de titel interessant: *Dioramics*. Wtf.

Toch heb ik al veel laten zien van wat ik met dioramics bedoel: We leven allemaal en voortdurend in allerlei leefwerelden, die elkaar ook vaak afwisselen, overlappen, in elkaar overlopen, verschuiven.

De filosoof **Edmund Husserl** introduceerde het begrip 'Lebenswelt' (levenswereld) vooral in zijn late werk '*Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie'* (1936).

Husserl beschouwt de levenswereld als de wereld die we al ervaren en waarin we leven, vóórdat we haar wetenschappelijk of theoretisch proberen te verklaren.

Hij bedoelt dus niet simpelweg iemands persoonlijke gedachtenwereld, maar de vanzelfsprekende, gedeelde wereld van onze dagelijkse ervaring.

Een citaat uit *Erfahrung und Urteil*, §10, p. 38. In het Nederlands vertaald:

> *'Teruggaan naar de wereld van de ervaring betekent teruggaan naar de levenswereld: de wereld waarin wij altijd al leven.*

Bij Husserl is de levenswereld dus vooral de vanzelfsprekende, vooraf gegeven wereld die de grondslag vormt van al ons kennen en handelen.

In d*ioramics* ligt het accent anders: namelijk op de veelheid en veranderlijkheid van concrete leefwerelden, zoals de droomwereld, de slaapkamer, de politieke demonstratie en de wereld van mijn filosofische gedachten. Werelden zijn legio.

Husserl noemde zijn filosofie '*fenomenologie*', wat een volkomen breuk leek met wat tot dan toe betracht werd in de wijsbegeerte: het ontwikkelen van een *metafysica*, een denkkader dat moet verklaren wat er *is*, wat de wereld en het denken feitelijk zijn, in absolute zin. In feite bedoelt Husserl met zijn *fenomenologische reductie* het opschorten van bepaalde aannames over het onafhankelijk bestaan van

de wereld om te onderzoeken *hoe* die wereld voor ons verschijnt en betekenis krijgt.

We kunnen niet weten wat er uiteindelijk is, we kunnen niet buiten ons eigen ervaren, buiten onze eigen beleving stappen. We kunnen wel, en doen dit voortdurend, wisselen van beleving, van de ene beleving in een andere.

‘Dioramics’: een manier om te kijken naar hoe werelden verschijnen, verdwijnen en veranderen.

Er is geen ‘viewpoint from nowhere’. Maar we kunnen het wel hebben over wat er verschijnt en *hoe* iets verschijnt.

Edmund Husserl zette de metafysica, allez, ‘onze vanzelfsprekende aannames over het bestaan van de wereld’ tussen haakjes. Wat mij betreft kan ze de vuilnisbak in. Maar waarom zou ik mezelf geloven? Want ook dit is een positie, en in feite een *metafysische* uitspraak...

Tja.

En de rest is geschiedenis

Hoe kom je tot zoiets? Hoe is deze zienswijze ontstaan? Welke leefwerelden worden doorlopen?

We zullen eens kijken en een aantal van die diorama's tentoonstellen. Ik heb ze, min of meer, in historische volgorde gezet, maar op dit moment spelen al die werelden door elkaar.

Ze zijn niet verdwenen.

Science!

Mijn eerste liefde. Man! hoe kan je nu niet enthousiast zijn over de ontdekkingen van de wetenschap: DNA, quarks, de Big Bang, evolutie! Hoe zit de wereld, het universum, in elkaar? Hoe is ze ontstaan? Het interesseert me mateloos. Vol bewondering kijk ik op weg naar school naar de mensen in witte jassen tussen het glaswerk van hun laboratorium. Dat zou ik wel zien zitten.

Ik krijg een scheikundedoos, een microscoop, en later krijg ik die dikke boeken over anorganische en organische scheikunde voor mijn verjaardag of Sinterklaas.

Voor de klas staan (maar verlegen met mijn rug naar de kinderen) en vertellen over deeltjes en atomen. Ik schrijf het hele bord vol. Ik ben superzenuwachtig en superenthousiast en mag het in de andere 6e klas nog eens overdoen. Geweldig.

Rebellie

Pubertijd, lang haar, popmuziek en **Provo**! De witte battle-dress van Luud Schimmelpennink. Vrolijke en vrije opstandigheid. Zelfs mijn ouders hebben ergens wel sympathie voor de beweging. Ik verdiep me in de achterliggende gedachtenwereld: een blije, *ludieke* versie van het *anarchisme*. Niemand heeft de macht, niemand bepaalt wat jij moet doen. Wat we doen doen we samen. Of alleen, voor jezelf. Moet je zelf weten. Zolang je maar de anderen geen pijn doet. Dat is een wereldbeschouwing die me wel aanstaat. Zo zou het moeten zijn!

Ik kan alleen nog niet meedoen met de ‘happenings’. Ben te jong. En zo’n spijkerjasje? Mag ook niet. Is *ordinair*. Ik moet me aanpassen

aan de burgermoraal van mijn familie: mijn school afmaken, een goede baan krijgen. *Doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg*. Ik snap de achterliggende logica, ik snap waar mijn ouders vandaan komen. De oorlog ligt nog heel vers in hun geheugen: de militairen op straat, de razzia's, de honger, het geweld. En dus: je bord leeg eten, huiswerk maken, je best doen. En dus doe ik min of meer mee, maar breek er soms ook uit. Spijbelen, niet naar de kapper gaan.

Ook mijn familie en die omstandigheden en gevoelige situaties spelen mee. Ik ben best wel braaf. Ook al zie ik er wat later uit als een 'freak'. Ik blow omdat het er bijhoort, maar ben bang van het harde werk: speed, acid, heroïne. Overigens werkt de 'shit' soms bevrijdend, maar ik word ook vaak angstig en opgefokt.

De wereld van Underground, Hitweek en Provadya, daar voel ik me thuis en toch weer niet. Het is best wel een harde, macho wereld en er wordt enorm neergekeken op de burgermaatschappij, op de 'zulthoofden'.

*Ik hoor er nooit **echt** bij.*

Ik zie ze vliegen

Naast het zuiver wetenschappelijke heb ik ook belangstelling gehad voor wat er schijnbaar aan voorbij ligt: parapsychologie, UFO's, dat soort dingen. Ik ben er wel van overtuigd dat er steekhoudende verklaringen moeten zijn voor deze fenomenen, ook al zijn ze misschien nog niet gevonden.

Ik heb zelfs nog parapsychologie gestudeerd! Aan de Universiteit van Utrecht, bij prof. Tenhaeff, toen een kromlopende tachtiger die nog steeds college geeft. Een indrukwekkende, maar ook wat tragische figuur.

De parapsychologie zelf is voor mij een langzame dood gestorven. Ze doet er niet meer toe en misschien doet ze er inderdaad, maatschappelijk gezien, ook niet meer toe. Dat weet ik eigenlijk niet, maar ik denk het.

En het zal niet de eerste keer zijn dat bepaalde onderwerpen een tijdje mijn belangstelling hebben om dan te verdwijnen. Omdat ik het onderwerp doorzien heb, of althans dat gevoel heb, of omdat mijn interesse is verdwenen of omdat het opgelost is in iets anders...

Bewustzijn in laagjes

Een beeld dat (nog steeds) bij veel mensen leeft: ‘bewustzijn’ als een soort ruimte waar*in* van alles gebeurt: gedachten, gevoelens, dromen. Die ruimte is verdeeld in lagen. Het gewone waakbewustzijn, daaronder het onderbewuste en soms is er ook nog sprake van een bovenbewuste.

Ik maak kennis met die wereld via het werk van **Carl Jung** en **Roberto Assagioli**. De psyche, de binnenwereld. Een hele wereld op zichzelf, met verborgen krachten, symbolische voorstellingen en archetypen die ons denken en handelen beïnvloeden. Om die te ontdekken moet je de ‘diepte’ ingaan. Of juist omhoog, naar hogere bewustzijnsniveaus. Er valt kennelijk heel wat te ontdekken in dat hoofd van ons.

Tja.

Beleving, ervaring, is per definitie **bewust**. Als je erover nadenkt, zegt dat eigenlijk alles. Er kan geen onbewuste beleving zijn. Althans, niet als we met beleving bedoelen wat daadwerkelijk ervaren wordt.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat we ons bewust zijn van alles wat er gebeurt. Onze aandacht is altijd ergens op gericht.

Er wordt voortdurend geselecteerd, gefilterd, genegeerd. Gelukkig maar. Zonder die filters zouden we waarschijnlijk niet eens behoorlijk kunnen functioneren.

En natuurlijk zijn er allerlei processen waarvan we ons niet bewust zijn en die ons denken, voelen en handelen beïnvloeden. Daar twijfel ik niet aan.

Maar waarom zouden die zich in een verborgen psychische ruimte bevinden? Waarom zouden we ons een binnenwereld moeten voorstellen met verdiepingen, diepten en hoogten, waar van alles zich afspeelt buiten ons weten om?

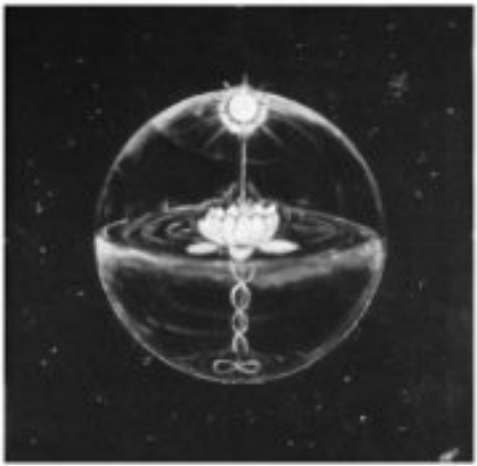
Deze voorstelling van 'bewustzijn' is enkel een beeld. Een manier om naar onszelf te kijken.

En dat beeld kan bijzonder overtuigend zijn. Je kunt jarenlang in die wereld leven, jezelf proberen te doorgronden, verborgen betekenissen zoeken in dromen, symbolen en toevalligheden. Je kunt er zelfs een hele levensbeschouwing aan ontlenen.

En dat heb ik ook gedaan. Ik heb er zelfs op de UvA een scriptie over geschreven, waarin ik mijn eigen dromen ben gaan analyseren...

Ik heb geen idee meer over welke dromen het ging helaas.

Het hele concept van het ruimtelijke bewustzijn vond ik indertijd vooral heel *mooi*. Het sprak me esthetisch aan. Zozeer zelfs dat ik gepoogd heb het te schilderen:

En tegelijkertijd gaf deze visie mij een gevoel van een Grote Samenhang. Een synthese, een theory of everything.

Maar ook die binnenwereld met al haar lagen is uiteindelijk voor veel mensen een wereld die verschijnt, een wereld die geloofwaardig is. Een leefwereld. Niet noodzakelijk de geheime architectuur van de werkelijkheid.

Wellicht heeft ons bewuste zijn helemaal geen lagen. Misschien is er geen innerlijke ‘ruimte’.

Ik ben me bewust van iets. Beleving is bewust.

Misschien verandert alleen wat en hoe we beleven.

De Big Picture

Dit mooie, holistische beeld van bewustzijn en van het universum vind ik ook terug bij denkers zoals **Oliver Reiser**, **Teilhard de Chardin**, **Henri Bergson**. Alles hangt samen, alles komt samen, alles leeft. Alles is Een. Ik heb er lang in geloofd. In de finale Synthese. Met een hoofdletter. Een schoon idee, dat wel.

Postmodernisme

En dan lees ik **Foucault**, **Deleuze** met zijn ‘rizoom’ en het mooie kaartenhuis, het diorama van de synthese dondert in elkaar. Het einde van de grote ideeën, de blitse en grandiose metafysica’s. Hierna stopt het denken, stopt ook het actievoeren.

Maar wat dan? Ik ben zoekende. Ik tref mezelf aan op straat. In Krommenie. En ik weet het niet meer...

De mystici

Het vacuüm ontstaat niet zo plotseling. De ondermijning van de synthese en het bezig zijn met de buitenwereld, wordt niet alleen veroorzaakt door de postmoderne filosofen. Ik lees ook **Gurdjieff**, **Castaneda**, **Krishnamurti, Tarthang Tulku**. Er opent zich een nieuwe werkelijkheid, een nieuwe manier van zijn: bezig zijn met mezelf. Zelfonderzoek. Meditatie en therapie.

Uit mijn hoofd.

De mystici zijn onberijkbaar voor mij. Ze zijn overleden, wonen ver weg of zijn zo radicaal dat ik er niets mee kan. Ik verlang naar een nieuw houvast, iemand die het vacuüm weer kan vullen.

Sannyas

Ja god en wie is daar alomtegenwoordig in het kikkerlandje? Niet in levende lijve, maar wel als beweging? De Bhagwan! Bhagwan Shree Rajneesh heet de man voluit. Aanvankelijk toch. Hij is nu meer bekend als ‘Osho’ (en ik krijg altijd de kriebels bij die naam).

Het begint met lezen. Swami Amrito (Jan Foudraine). En Rajneesh zelf: The Way of the White Cloud. Mindblowing! Het kaartenhuis dondert nog meer in elkaar. De visie van Rajneesh is kleurrijk, positief, levend. De zwarte vlaggen van de anarchie zijn volledig verdwenen. Er is stilte en er is ook ‘celebration’. Op weg naar *Verlichting*. Een nieuw doel.

Want als je maar genoeg psychische obstakels oplost via therapie en gecentered raakt in je lichaam en in het hier-en-nu dan is het mogelijk

dat je versmelt met het Al of dat je merkt dat je in feite al versmolten bent.

En dat gaat in stadia. Sommigen zijn ‘verder’ dan ik, anderen juist minder ver. En Rajneesh is natuurlijk de verlichte Meester. Ik kijk op naar de gevorderde discipelen, de therapie- en meditatieleiders. Bhagwan zelf is onbereikbaar ver. De beweging rond hem is zeer dichtbij.

En tegelijk voel ik ook afstand. Ik vind de sannyascultuur vaak belachelijk. De liedjes, de adoratie. Maar ik doe mee, want ik wil er bij horen, me overgeven, verstand op nul. En soms voel ik me extreem eenzaam en angstig, vooral als ik een week in Amerika ben op een sannyasfestival in Rajneeshpuram. Ik heb niet zoveel geld en kan me niet veroorloven om overal aan mee te doen. Ik ken er niemand en iedereen is zo *happy*. Ik kijk ernaar...

Tegelijk voel ik me trots als ik zie wat de beweging al bereikt heeft.

In een terugblik heeft dit circus me 10 jaar lang in zijn greep gehouden, soms door echte warmte en betrokkenheid, soms door

machtsmisbruik en manipulatie. En natuurlijk door de belofte van Verlichting. Één zijn met het Universum, het kennen van het Grote Geheim. Tevreden, kalm (en superieur!).

Bij de dood van Rajneesh stopt het circus. Een nieuwe Meester zoeken? Mijn zoektocht naar verlichting is nog springlevend!

De satsang show

Veel sannyasins zoeken na het ‘overgaan’ van de Meester naar nieuwe goeroe-figuren. Ik ook. Er zijn er tientallen geweest die ik bezocht, gelezen en bekeken heb op video. Het grote verschil met Rajneesh was dat deze mensen veel bereikbaarder zijn. Je kan er gewoon een pintje mee drinken of ze uitnodigen op je verjaardag (echt gebeurd!).

Samen zitten met de goeroe vooraan. Meestal omringd met bloemen, een foto van hun meester. Een stille, meditatieve sfeer. Het werkte wel op een manier. Een aantal keren had ik echt het gevoel: nu heb ik het. De bliss, in een ‘hart-space’ zijn. Zalig. Duurde soms een paar dagen en dan verdween het weer. OK, volgende video, boek, satsang.

A never ending story.

Er komen langzamerhand ook twijfels op. Klopt dit allemaal wel? De goeroes en satsanggevers blijken ook maar gewone mensen te zijn, met hun ‘truken van de foor’, hun ego-trips, jaloezie, en mogelijk grensoverschrijdend gedrag. Verlichting... Ik weet het niet... Ik heb daar een bepaald beeld van. Iets dat nogal verheven en absoluut is. Iets dat ook ethisch ‘beter’ is dan de ‘gewone’ condition humaine...

Dus, wat wordt er hier nou eigenlijk verkocht en tegelijkertijd: wat zoek ik hier nou eigenlijk?

Leven zonder hoofd

Er is één man die voor mij onveranderlijk aanwezig is geweest gedurende de hele tijd van het volgen van goeroes en satsanggevers en dat is **Douglas Harding**. Bij hem hoef ik niets te geloven, nergens op in te tunen. Douglas biedt een duidelijke methode aan: **wat zie je eigenlijk hier, op de plaats waar anderen jouw hoofd zien?** Ik heb daar wel eens een glimp van opgevangen, terwijl ik gewoon in de tuin stond, maar normaliter is het ‘innerlijke’ idee van een hoofd op die

plek vele malen sterker dan het beeld van wat zich daar misschien feitelijk afspeelt: namelijk de wereld. En het heeft niets met ethiek te maken of met ‘hogere’ bewustzijnstoestanden. De betekenis daarvan bleef altijd ergens op de achtergrond van mijn zoektocht aanwezig.

Het zoeken zelf bleef me ondertussen in de ban houden...

Het einde van ‘spiritualiteit’

Robert Saltzman, **Shiv Sengupta** en in mindere mate **Joan Tollifson** zijn de drie schrijvers die het circus van wat gewoonlijk ‘spiritualiteit’ genoemd wordt voor mij volledig doorprikken. Ze verkopen geen ‘teaching’, ze hebben niet de wijsheid in pacht. Dat is misschien wel de kern van het hele spirituele gebeuren: er is volk dat denkt dat er iets meer moet zijn, iets beters dan het leven van alledag. Ikzelf incluis. En dan gaat dat volk op zoek naar iemand die hen dat kan vertellen, en natuurlijk wordt zo’n iemand gevonden. En wordt de spirituele waar doorgegeven, vaak in ruil voor wat centen. Er zijn boeken, bijeenkomsten, video’s, te kost en te keur en voor ieder wat wils.

Deze drie auteurs schrijven weliswaar ook boeken en brengen ideeën over. Het interessante onderscheid is misschien niet dat zij niets aanbieden, maar dat zij *geen bijzondere toestand beloven* die je door hun aanwijzingen zou kunnen bereiken...

Ontluisterend, bevrijdend. Ik hoef niet meer.

De afrekening

Miranda Warren tenslotte heeft me laten zien dat er niets 'verhevens' is buiten of boven dat wat er verschijnt (of dat alles even verheven is) en dat er dus totaal geen teaching nodig is. Haar toestand en mijn toestand zijn gewoon verschillende uitingen van hoe het is om mens te zijn. Hoe kan het anders? **Er verschijnt gewoon wat er verschijnt** en dat is verschillend voor jou, voor mij, voor iedereen, voor elk moment. Maar, er kunnen en zullen uiteraard ook overeenkomsten zijn. Miranda ervaart geen 'afgescheidenheid' tussen haarzelf en de haar omringende werkelijkheid. Die omringt haar dus ook niet. Er is voor haar geen 'haar' en ook geen 'werkelijkheid'. Er is blijkbaar enkel een flow van beelden, geluiden, gedachten en gevoelens. Ook bij mij verschijnen beelden, geluiden, gedachten en gevoelens. Daarbij

ervaar ik meestal *wel* een scheiding tussen mijzelf en de wereld. Dat is hoe het (wat dit ook moge zijn) voor mij verschijnt.

Het einde van het streven naar een andere, zogenaamd betere manier van ervaren.

Dioramics

Het hele idee van een ‘diorama’ is begonnen met een verhaal over het maken van een *kijkdoos*. Als kind. Je nam een schoenendoos, knipte er raampjes uit die je moest beplakken met rood cellofaan en in de doos zelf kon je allerlei voorwerpen aanbrengen. En dan ging je rond en vroeg of iemand naar je kijkdoos wilde kijken. De kijkdoos was een wereld. Een wereld die verschijnt zodra je ernaar kijkt en je je verplaatst in de scène in de kijkdoos. In feite ook een wereld die verschijnt doordat ze gemaakt en ingericht is...

Een uitgebreidere of verfijndere vorm van de kijkdoos is het *diorama* zoals je dat in musea aantreft. Een complete scène met alles erop en eraan.

Een *leefwereld* is als zo’n diorama: een samenhangende wereld die verschijnt, waarin dingen hun plaats en betekenis krijgen, en die op dat moment gewoon de werkelijkheid is.

En dit essay is ook een kijkdoos, een diorama. Ik richt het in en jij, de lezer, kijkt erin.

Dat roept meteen een vraag op: wie of wat richt onze leefwerelden eigenlijk in? Ons geheugen, onze verwachtingen, ons lichaam, onze geschiedenis?

En nee, ik heb hier ook geen kant-en-klaar antwoord op. Maar moet dat? De vraag proeven is toch veel bevredigender...

John Astin in ‘This is always enough’, 2013:

> *Would you be willing to abandon, even for one instant, all teachers and teachings, all injunctions and practices, to simply meet what appears in each moment with no guidance or reference points to tell you what is true, or how you must live? What would it be like to no longer be identified with any conceptual framework or spiritual philosophy — not yours, not Buddha’s, not Jesus’, not anyone’s? How would it feel to live with no maps, no mental conclusions, no final destinations, to cease to refer to any notion in the mind about how life is supposed to be?*

Dat is het wel wat mij betreft.

Gaandeweg begreep ik dat verlichting zich niet laat afdwingen. Je kunt mediteren, boeken lezen, leraren bezoeken, maar daarmee kun je geen ontwaken bestellen. Wat moest ik dan nog met dat streven?

Ik zit zonder absolute antwoorden en heb ze ook niet nodig. In feite interesseren ze mij niet meer.

De *spirituele* zoektocht is geëindigd.

Pas later begon ik te voelen dat ik *anyway* nog steeds aan het zoeken ben. Ik wil gezien worden. Ergens bij horen. Misschien had dat verlangen al die tijd meegereisd en zelfs mijn zoektocht naar verlichting in gang gezet…

En nu is *dat* wat verschijnt - samen met al de rest natuurlijk.